

MJESTO PISANOG TEKSTA U NASTAVI STRANIH JEZIKA

Stručni članak. Primitljen 10. 2. 1985.

UDK 801.82:800:372.8

»Razmišljanje o biti matematike, politike, ekonomije, religije, tehnike, prava itd., u najprisnijoj je vezi s razmišljanjem i obaviještenošću o povijesti pisma«, kaže Derrida¹. Pismo je omogućilo da se govor oslobodi vremenskih i prostornih ograničenja, i time komunikaciji među ljudima otvorilo neslućene prostore. No pismo nije zaslužno samo za novu kvalitetu društvene komunikacije, nego je i pojedincu pomoglo da se suprotstavi nedostacima vlastitog duha, nepouzdanosti pamćenja i ograničenim mogućnostima intelekta da istodobno barata velikim brojem podataka. Da čovjek nije stvorio pismo, ne bi nikad izgradio suvremenu civilizaciju zasnovanu na velikim znanstvenim i tehničkim otkrićima. A ta dostignuća, unatoč nekim zlogukim prorocima, nisu smanjila potrebe za pisanom riječi, već naprotiv — povećala ih. Knjige i drugi pisani materijali sve su brojniji i sve se više proizvode. Pisana riječ, uostalom, posreduje i u komunikaciji čovjeka i elektronskog računala, a jedan od dijelova tog sistema zove se pisač.

Živimo u svijetu intenzivne međunarodne komunikacije u kojoj velik dio otpada na razmjenu znanstvenih, tehničko-tehnoloških, ekonomskih i kulturnih informacija. A kako je učenje stranih jezika društveno motivirano prije svega praktičnim ciljevima jačanja komunikativnog potencijala zajednice radi uključivanja u svjetsku razmjenu informacija, pri definiranju zadataka nastave stranih jezika, i planiranju njihove realizacije, ne smijemo zaboravljati te realnosti. Pogotovo stoga što nas nisu mimoišla razdoblja pomodarskog zapostavljanja pisane riječi i apsolutizacije govora.

Za Saussurea² »u jeziku postoji samo akustička slika«, pa, prema tome, on je »skladište akustičkih slika, a pismo opipljiv oblik tih slika«. Veliki lingvist je u svom odnosu prema pismu posve jasan. On malo dalje kaže: »... lingvistički predmet se ne definiše kombinacijom pisane i govorene reči; ova posljednja je jedini lingvistički predmet.« Danas je teško pouzdano utvrditi koliko su ovi stavovi utjecali na nastavu stranih jezika u nas, premda Saussureove ideje u svojoj ukupnosti nisu ostale bez traga u glotodidaktici³. U XIX stoljeću nastavom stranih jezika dominirala je gramatičko-prijevodna metoda razvijena na iskustvima poučavanja klasičnih jezika — grčkog i latinskog. Pisana je riječ tu dominirala, ali ne kao instrument komuniciranja, nego kao predmet gramatičke i sintaktičke analize. Kada se u stranom jeziku počelo gledati školski predmet s praktičnim ciljevima osposobljavanja učenika za komuniciranje, pojavile su se nove ideje i pristupi. Reakciju na tu živim stranim jezicima neprikladnu i potpuno neefikasnu metodu nalazimo u propagiranju takozvane direktne metode, u kojoj se iz nastave potiskuje materinska riječ kao posrednik sa stranom.

¹ Derrida, Jacques, *O gramatologiji*, IP »Veselin Masleša«, Sarajevo, 1976, str. 121.

² Sosir, Ferdinand de, *Opšta lingvistika*, Nolit, Beograd, 1969, str. 24—25 i 34—35.

³ Prebeg-Vilke, Mirjana, *Uvod u glotodidaktiku*, Školska knjiga, Zagreb, 1977, str. 55—57.

Viëtorov utjecaj zasluŹan je za pojavu fonetske metode, prema kojoj su polazište nastave stranog jezika glasovi a ne slova. Felix Franke, Viëtorov pristaša, razvio je takozvanu prirodnu metodu uëenja stranih jezika zasnovanu na pretpostavci da se strani jezik moŹe uëiti na isti naëin kao i materinski. U prvoj polovici ovog stoljeëa vrlo je raširena Berlitzova konverzaciona metoda. U svim je tim metodama, izuzevši gramatiëko-prijevodnu, govor dobio izrazito prvenstvo pred pismom, što je nastavu stranih jezika gurnulo k drugoj krajnosti, ÷emu su posredno i neposredno pridonijele i dominantne ideje lingvistike prvih pet desetljeëa XX stoljeëa. U svim tim metodama polazi se od pretpostavke da uëenik treba da nauëi strani jezik kao općeobrazovnu potrebu zanemarujuëi postojanje diferenciranih potreba, kako sa stajališta uëenika, tako i sa stajališta zajednice. Vera Moskovië,⁴ metodiëarka poratnog razdoblja, osjetila je da tu nešto nije u redu, pa na jednome mjestu piše: »Konaëno, škola mora osposobiti uëenika ne samo za to, da se moŹe sporazumijevati na stranom jeziku, nego i za to, da moŹe ëitati tekstove, koji ga zanimaju.« Da rezimiramo: strani se jezik, prema tadašnjim shvaëanjima, uëio prije svega kao osobna potreba za neposrednu (usmenu) komunikaciju, a eventualno, onako usput, i za zadovoljavanje osobnih kulturnih interesa ëitanjem. Iza takvog pristupa krije se koncept klasiëne škole namijenjene vladajuëim slojevima društva u kojem razvoj proizvodnje nije dostigao razinu na kojoj nema napretka bez ukljuëivanja u svjetske tokove razmjene nauënih i tehniëko-tehnoloških informacija. Jednom rijeëi, bio je anahronizam u vremenu kada se afirmirao, premda je predstavljao napredak u odnosu prema prethodnom stanju nastave stranih jezika, što je samo prividan paradoks.

Komunikaciju posredovanjem jezika moŹemo nazvati i sporazumijevanjem. Jezik je dakle instrument pomoëu kojeg se u procesu sporazumijevanja razmjenjuju informacije. A ta je razmjena moguëa samo onda kad svi sudionici umiju proizvesti, prepoznati i razlikovati određen broj znakova koji ulaze u neograniëen broj kombinacija prema ograniëenom broju pravila. U jeziku vladaju odnosi stalnog i promjenljivog, poznatog i novog, prepoznatljivih elemenata koji u razliëitim međusobnim odnosima prenose obavijesti. Jezik je, kako kaŹe Katiëië,⁵ »organizacija govora, potrebna da bi se njime moglo sporazumijevati«. Sporazumijevanje jezikom, pak, moguëe je samo u nekoj supstanciji. Jeziëna aktivnost se, prema tome, ostvaruje u akustiëkim valovima, kada govorimo, na podlozi po kojoj se mogu olovkom, perom, kredom i bilo kojim predmetom koji na njoj ostavlja trag izvlaëiti znaci — pismom. Naravno, suvremena tehnika omoguëava da se pismo i govor prenose elektromagnetskim valovima i drugim sredstvima na velike daljine, da se konzerviraju itd. To samo po sebi, međutim, ne mijenja njihovu prirodu.

Katiëië, dalje, kaŹe da se »govorom mogu sporazumijevati samo oni koji poznaju jezik na kojem se govori«. U procesu komunikacije govorom tekst, odnosno linearno i sukcesivno proizvedeni i nanizani elementi, glasovi, polaze od pošiljaoca i zrakom, kao akustiëni valovi, stiŹu u uho primaoca koji ih analizira u foneme, morfeme, reëenice i sintetizira u znaëenja. Ako se komunikacija odvija posredstvom pisma onda je njezin dodatni uvjet i poznavanje pisma jezika na kojem se razmjenjuju informacije. To znaëi da je za usmenu komunikaciju nuŹno poznavati jezik kao organizaciju govora, a za komunikaciju pisa-

⁴ Moskovië, dr Vera, *Metodika nastave stranih jezika*, »Pedagoškō knjiŹevni zbor«, Zagreb, 1960, str. 25.

⁵ Katiëië, Radoslav, *Jezikoslovní ogledi*, Skolska knjiga, Zagreb, 1971, str. 212.

nom riječi jezik kao organizaciju govora i kao transpoziciju govora u pismo. Premda je pismo transponirani govor, ono se razvija i prema nekim svojim specifičnim zakonitostima koje obilježavaju njegov izbor jedinica i struktura i stvara svoj samosvojni stil. Možemo zaključiti da je organizacija jezika u govoru ishodišna, a u pismu izvedena. To, naravno, mora imati određene reperkusije u teoriji nastave stranih jezika. Važno je, pri tome, brinuti o tome da se jezik koji ima pismo ne iscrpljuje u govoru, i da je taj jezik s pismom sastavnica kulture koja ga je proizvela, a to je pismo, kao jedno od temeljnih obilježja kulture, pretpostavka razvoja znanosti i tehnologije, a time i najmoćnije sredstvo osvajanja tekovina svjetske civilizacije.

Civilizacije su proizvele dva osnovna sistema pisma: ideografsko i fonetsko. Fonetska su pisma raširenija, a među njima dominira latinica. Od četiri strana jezika koji se obavezno uče u našim školama tri se pišu latinicom, a jedan ćirilicom. U našoj se zemlji upotrebljavaju oba pisma. To je povoljna okolnost za poučavanje tih stranih jezika. No u tome se krije i svojevrsna opasnost da se generaliziranjem ograničenih iskustva stvore predrasude prema drugim pismima. Ovo pripada u odgojna pitanja, koja su u nastavi stranih jezika izuzetno značajna zbog neizbježnog uspoređivanja vlastite i tuđih kultura. Rašireno je mišljenje da je latinica bolje pismo od drugih, a iz toga se pak izvlače zaključci o vrijednosti kultura koje latinicu upotrebljavaju, bez obzira na to što praksa pisma pokazuje da prilagođavanje tog pisma za transpoziciju govora u pismo nije u svim jezicima podjednako uspješno. Dovoljno je ilustrativan primjer engleskog jezika.

Evropa, uljuljana u vlastiti, stoljećima njegovani mit o superiornosti svoje civilizacije i svojih kultura, time i svojih jezika i njihovih pisama, smatrala je da ideografsko pismo ne omogućuje razvitak znanosti. Točno je to da je moderna znanost nastala u Evropi na temeljima srednjovjekovne znanosti i tehnologije. Na razvoj znanosti, pak, utječe kulturno nasljeđe zajednice, koje obuhvaća filozofiju, jezik i pismo, te kontakti s drugim kulturama. Međutim, isto je tako točno da zemlje Dalekog istoka, Japan i Kina, u najnovije vrijeme vrlo brzo usvajaju znanost i tehnologiju Zapada, i da je, štoviše, prva od njih u razvoju pojedinih tehnologija nadmašila Zapad. Novija istraživanja pokazuju da su znanost i tehnologija u Kini dugo bili znatno ispred evropskih dostignuća, sve do renesanse. Tako su tri za evropsku civilizaciju revolucionarna otkrića, odnosno izuma: magnetske igle (kompasa), baruta i tiska, u Kini bila poznata i primjenjivana nekoliko stoljeća ranije. Na Zapadu je uvriježeno mišljenje da ideografsko-slogovno pismo Kine koči razvoj moderne znanosti. No Needham⁶ nas izvještava da Nacionalna akademija u Pekingu danas objavljuje brojne znanstvene časopise, koji svojim sadržajima pokrivaju gotovo sva područja istraživanja, na kineskom jeziku i pismu. U tom poslu praktički nema jezičnih zapreka, jer je Nacionalni institut za kompilaciju i prijevod definirao termine potrebne modernoj znanosti. Burgess⁷ priopćava da se suvremeni kineski jezik vrlo dobro snalazi sa svojim ideogramima — pišu se podjednako uspješno knjige o marksizmu kao i o nuklearnoj fizici. Iz svega toga možemo izvući pouku da se pismo razvijene kulture, isto kao i njezin jezik, prilagođava potrebama, te zajednici omogućuje nesputanu komunikaciju u svim područjima djelatnosti i interesa te kulture, bez obzira na porijeklo ideja ili stvari kojima se pojedine grupe pripadnika zajednice, ili svi, bave.

⁶ Needham, Joseph, *Kineska znanost i Zapad*, Školska knjiga, Zagreb, 1984, str. 41.

⁷ Burgess, Anthony, *Language Made Plain*, »Fontana/Collins«, 1978, str. 74.

Nas, ovdje, zanima kakvo mjesto u nastavi stranih jezika treba da zauzme pisana riječ. Zadatak nastave je da osposobi učenika ili studenta za interkulturalnu komunikaciju. Po prirodi stvari nije moguće pojedinca osposobiti za interkulturalnu komunikaciju u svoj njezinoj širini ako je riječ o kulturama na visokom stupnju civilizacije. Uostalom, za pojedinca postoje ograničenja i u intrakulturalnoj komunikaciji u razvijenoj suvremenoj društvenoj zajednici.

Interkulturalna upotreba jezika može biti neposredna i posredna s obzirom na način uspostavljanja kontakta između sudionika komunikacije. Razlikujemo dvije temeljne makrofunkcije jezika: interpersonalnu i informativnu. Interpersonalna funkcija obuhvaća uspostavljanje, određivanje i održavanje odnosa među sudionicima. Pod informativnom funkcijom razumijemo razmjenu obavijesti ili informacija o nekoj temi u nekom kontekstu (Kolka⁸). Posredna komunikacija pisanom riječi može obuhvatiti interpersonalnu funkciju, na primjer u razmjeni pisama, ali ne mora, kada je, na primjer, tekst poput ovog upućen neidentificiranom čitaocu. Informativna funkcija je prisutna u oba slučaja. To u pedagoškoj praksi znači da za interpersonalnu funkciju u posrednoj komunikaciji (za određenu vrstu dopisivanja) učenika ili studenta moramo pripremiti, tako da ga poučimo kako oblikovati pismo s obzirom na početak, kompoziciju teksta i završetak. Prema tome nije svejedno kome se pisana poruka upućuje i kakva joj je namjena. Pismo može biti osobno ili poslovno. Odnos s osobom kojoj se upućuje može, u društvenom smislu, biti vrlo različit s obzirom na stupanj intimnosti (prijatelj, rođak, poznanik, nepoznata osoba itd.), na položaj u zajednici (starješinstvo, ugled itd.), podjelu funkcija u radu (rukovodilac, izvršilac, poslovni partner itd.) i na druge moguće podjele u organizaciji društvene zajednice i rada. Interpersonalna funkcija vezuje se za određen broj pravila, kako s obzirom na oblikovanje teksta, tako i s obzirom na izbor materijala (kvaliteta papira, vrsta omota, pero ili olovka ili pisači stroj itd.), i sama po sebi nije veći pedagoški problem. U nastavi stranih jezika uvijek treba imati na umu da se ta pravila ne mogu jednostavno prenositi iz vlastite kulture u drugu, iako u nekim aspektima može biti sličnosti pa i istovjetnosti u načinu upotrebe pisma.

Jezična je djelatnost po definiciji svrhovita, te za jezik možemo reći da je svrsishodno upotrijebljen samo onda ako je u datoj situaciji ostvario željeni efekt (Bugarski⁹). Pismena komunikacija obuhvaća dvije vrste jezične djelatnosti: pisanje, odnosno emisiju poruke pismom, i čitanje, odnosno primanje pisane poruke. Za utvrđivanje metodičkih postupaka u pripremanju učenika ili studenata za pismeno komuniciranje, ako je ono važno za njihovu stručnu orijentaciju, nužno je upoznati temeljna obilježja raznih vrsta i načina takve razmjene informacija. Ona, prije svega, mora biti definirana prema svojoj kulturnoj i univerzalnoj (civilizacijskoj) dimenziji, a zatim klasificirana prema odnosu sudionika komuniciranja i namjeni.

Suvremene prirodne znanosti i tehnologije sve više dobivaju univerzalna obilježja i postaju svojinom svjetske civilizacije, za razliku od srednjovjekovnih kada su njihove veze s etničkim kulturama bile vrlo čvrste. U današnjem svijetu nastaju svjetske zajednice znanstvenika biologa, kemičara, fizičara, matematičara itd., koje dijeli prostor a povezuju zajednički stručni interesi i spoznaje. Oni mogu međusobno komunicirati preko etničkih i jezičnih granica posredovanjem jezika koji su za mnoge strani. Najveći dio te komunikacije odvija se posredno

⁸ Kolka, Aleksandar, *Uvod u multidisciplinarni pristup nastavi stranih jezika*, NIRO »Školske novine«, Zagreb, 1983, str. 50–54.

⁹ Bugarski, Ranko, *Lingvistika o čoveku*, Prosveta, Beograd, 1983, str. 180.

— najviše knjigama i časopisima. Kako je za prirodne znanosti preciznost i jasnoća izraza bitna, razvija se jednostavan stil oslobođen implikacija, ambigviteta, tautologija i drugih stilskih obilježja literarnog štiva u etničko kulturnoj funkciji u širem smislu. Naime, stručnjaci s područja tehnike i prirodnih znanosti razvijaju i unutar svojih etničkih kultura posebne registre koje odlikuje univerzalna terminologija, to jest potpuna prevodivost leksičkih jedinica na druge jezike, što znači da unutar tih registara svakoj jedinici jezika A odgovaraju jedinice u jezicima B, C, D itd., tako da postoji puna podudarnost u njihovim semantičkim poljima. To nastavnici stranih jezika uvelike pojednostavnjuje metodičke postupke kada su posrijedi pisani stručni i prirodoznanstveni tekstovi. Naravno, situacija postaje mnogo složenija kad se učenik ili student suoče s poetskim i drugim umjetničkim tekstovima.

Dakle, kada je riječ o pisanoj riječi u funkciji izražavanja osobitosti etničke kulture, onda je u usporedbi s općecivilizacijskim jezičnim funkcijama posve drukčija situacija. Tu se jezik javlja kao element klasne, ideološke, generacijske, supkulturne, grupne ili neke druge identifikacije¹⁰. Jezik etničke kulture obilježavaju implikativnost i bogatstvo stilskih varijacija, metaforičnost i neekonomičnost, što dolazi do izražaja osobito u pisanim tekstovima. Stoga je izvorni tekst, bilo književni ili novinarski, za učenika ili studenta relativno težak. Jović¹¹ kaže da svaki jezik u sebi nosi povijesno iskustvo naroda. A to ga, nedvojbeno, čini manje dostupnim pripadnicima drugih etničkih kultura. Autentični pisani tekstovi, koji se kao nastavni materijali mogu ponuditi učenicima, djelo su ljudi koji raspolažu mnogo većim komunikativnim potencijalom od prosječnog pripadnika jezične zajednice. Ta je činjenica vrlo važna pri razradi pristupa pisanom tekstu u nastavi.

U interkulturalnoj komunikaciji možemo identificirati više pravila upotrebe zajedničkog instrumenta komunikacije, koji je barem za jednog sudionika strani jezik. Na prvo mjesto staviti ćemo pravilo vezano uz eksplikativnost teksta. Što pisac teksta raspolaže slabijim komunikativnim potencijalom, to je više orijentiran na eksplikaciju. I obratno — što je pisac ovladao moćnijim komunikativnim potencijalom, to se lakše laća implikacije. Implicirana su značenja prije svega kulturna. Posljedice djelovanja tih pravila očituju se u stilskoj raznolikosti teksta. Eksplikativan tekst teži k jednostavnosti, ne samo u izboru leksičkih jedinica nego i u upotrebi sintaktičkih struktura. Implikativan tekst, naprotiv, uključuje mnogo širi izbor jedinica i veću raznolikost sintakse, te je u cjelini redundantniji, što znači da ga odlikuje sintagmatska neekonomičnost. Svaki je prirodni jezik proizvod jedne ili više srodnih kultura, te izborom leksičkih jedinica i njihovim nizanjem u rečenice kod izvornog pisca spontano upravljaju zakonitosti njihove upotrebe stečena u kulturno-jezičnoj zajednici. No sve ovo je analiza početne faze komunikacije, to jest proizvodnje teksta. Dakle, s pozicije pisca, jer čitatelj može birati tekstove, ali ne i unutar teksta za koji se odlučio. On je uvijek prepušten na milost i nemilost autora.

Neizvoran je govornik upućen na učenje i usvajanje kulturnih značenja koja se često dosta razlikuju od onih koje je usvojio u svojoj kulturno-jezičnoj zajednici i koja su ugrađena u njegov primarni instrument komunikacije — materinski jezik. Stoga on teži, u pravilu podsvjesno, tome da neutralizira ideološke, vrijednosne, estetske i druge konotacije njemu stranog jezika pribjegavanjem

¹⁰ *Kultura i novi međunarodni ekonomski poredak*, izd. Jugoslavenska komisija za suradnju s UNESCO-om, Beograd, 1982, str. 76.

¹¹ Jović, Dušan, »Naša kultura i kultura drugih naroda u nastavi stranih jezika«, u: *Jezik i kultura u nastavi stranih jezika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1982, str. 21.

denotaciji, to jest eksplicitnom značenju. Neizvornim se govornicima, i u govoru i u pismu, dešava da unesu u tekstove konotacije, odnosno implicitna značenja, iz vlastitog kulturnog kruga mehaničkim transferom konotacije posredstvom prijevodnog ekvivalenta, kao da postoji puna prevodivost. Naime, prijevodni ekvivalent jedinice jezika A u jeziku B ona je jedinica koja u danoj situaciji ispunjava istu semantičku funkciju u rečenici, što međutim ne znači da su te dvije jedinice u svim rečenicama međusobno zamjenljive. To je poznati problem učenika koji je naučio značenje strane riječi u određenom kontekstu, pa je zatim sretne u novom kontekstu i zbuni se jer je uvjeren da poznaje sve riječi i njihova značenja a rečenica mu je ipak nerazumljiva.

Vrijednosni stavovi se stječu u procesima socijalizacije i akulturacije u društvenoj zajednici, koja je najčešće istodobno i jezična zajednica. Oni su ugrađeni u mentalitet pojedinca i po svojoj su prirodi afektivni (Boas¹²). Prirodne znanosti, tehnika i matematika rasterećene su vrijednosnoga pa prema tome i afektivnoga, posve su racionalne i jednoznačne i kao takve univerzalno primjenljive u svakoj kulturi. Jednostavnije rečeno — telefon je svjetska civilizacijska tekovina a njegova upotreba pak kulturna.

Komunikacija posredovanjem pisane riječi nije mehanički prenesena usmena komunikacija u drugu supstanciju. Neposredni sugovornici naizmjenično razmjenjuju informacije, uključujući i one da je došlo do nesporazuma koje mogu odmah pokušati i ukloniti. U pismenoj komunikaciji to je mnogo teže. U dvosmjernoj komunikaciji, razmjeni pisama, nesporazumi se mogu uklanjati, ali za to treba više vremena. U jednosmjernoj pak, čitanju knjiga, novina, časopisa, ta mogućnost praktički ne postoji. Čitalac je tu prepušten sam sebi u nastojanjima da uhvati namijenjeno značenje u poruci.

Nastajanje pisanog teksta uvelike određuje njegova jezična obilježja. Činjenica da je pismo obrana od prolaznosti da u proizvodnji pisanog teksta autor raspolaže s dosta vremena za biranje, po njegovu sudu, odgovarajućih leksičkih jedinica i sintaktičkih konstrukcija, potiču ambiciozniji pristup pismu nego razgovoru, što rezultira bogatijim i raznolikijim produktom. Karakteristično je za suvremenu civilizaciju da je čovjeka zasula lavinom pisane riječi. Namjene su najraznovrsnije — od opće informacije namijenjene pojedincu na ulici (oznake ulica, tramvaja, natpisi na trgovinama), specijaliziranih informacija u tekstovima za posebne namjene (stručne, znanstvene, sportske i slične publikacije) do djela lijepe književnosti u kojima, u pravilu, bogatstvo pisane riječi dosiže najviši stupanj složenosti u izražavanju kulturnih značenja na razini semantike a na osnovi širokog izbora u izrazu pa i njegovim inovacijama.

Sve ovdje rečeno važno je za razvijanje optimalnih metodičkih postupaka u aktivnom (pisanje) i pasivnom (čitanje) ovladavanju pisanom stranom riječi. No to je već predmet izvan dometa ovog napisa. Zaključno valja reći da je mjesto pisma u nastavi stranih jezika određeno općim i posebnim zadacima svakog tečaja, i da mu je nužno u izvedbenom programu osigurati značajno mjesto.

¹² Boas, Franc, *Um primitivnog čoveka*, Prosveta, Beograd, 1982, XII poglavlje.

ROLE OF WRITTEN TEXT IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Summary

In this paper the author discusses the role of written texts in foreign language teaching basing his approach upon the importance of written language in the international transfer of cultural, scientific and technological information in the modern world. Foreign languages are instruments of communication between nations conveying two basic kinds of meaning: the first kind relating to ethnic cultures of the respective language community and the other referring to results of the universal civilization. Cultural meanings are to a great degree implicit and universal meanings are, on the contrary, first of all explicit. These general traits of language are in a large measure comprised in printed source texts used for teaching purposes and should be taken into consideration in developing teaching strategies.